

Samen met Dieter Vandenbroucke, in zijn commentaar op beide publicaties, vind ik evenwel dat beide auteurs te weinig aandacht besteden aan het antisemitisme van Van Dorpe. In het licht van de doorstroming van nogal wat Dinaso's naar de SS tijdens de bezetting – wat blijkt uit de publicaties van Lieven Saerens en uit mijn eigen onderzoek – hadden beslist interessante bladzijden kunnen worden gewijd aan de verantwoordelijkheid ter zake van Van Dorpe.

Dit belet niet dat beide werken, die elkaar aanvullen, een belangrijke bijdrage bevatten tot de kennis van de politieke rechterzijde in België tijdens het interbellum, maar ook tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Vanuit het verhaal van een eerder bescheiden deelnemer en de geschiedenis van een al bij al marginale beweging wordt een breed beeld geschetst van de evolutie en de impact van de politieke rechterzijde en van de politieke, economische en sociale netwerken op de Belgische maatschappij van de eerste helft van de vorige eeuw. Beide werken brengen nieuwe elementen en inzichten aan, maar nodigen ook uit tot verder onderzoek, onder meer over Van Dorpes geestesgenoten.

Frank Seberechts

MARIE-ANNE WEISERS

La justice belge, les bourreaux allemands et la Shoah

Bruxelles, UP ULB, 2020, 368 p.

Het boek van Marie-Anne Weisers over de naoorlogse berechting van de Duitse verantwoordelijken van de Holocaust in België is de handelsversie van het tienjarig doctoraatsonderzoek dat zij uitvoerde onder begeleiding van Pieter Lagrou (ULB).

De centrale vraagstelling van Weisers draait rond het zogenaamde falen van het Belgisch militair gerecht om de Duitse daders van de Jodenvervolging adequaat te berechten. Weinig Duitsers werden in België wegens oorlogsmisdaden aangeklaagd (108 individuen in 35 processen) en de meesten daarvan werden na strafverminderingen in de vroege Koude Oorlog snel weer vrijgelaten. Maxime Steinberg had reeds vroeger op dit falen

gewezen, zonder het ten gronde te onderzoeken. In dat opzicht zet Weisers het (doctoraats)onderzoek van Steinberg direct voort en kan ze als de academische opvolger van deze pionier worden beschouwd.

Weisers volgt twee sporen: eerst door chronologisch te verruimen met een start in 1918 en vervolgens door een microanalyse toe te passen op enkele concrete processen.

In het eerste deel verhaalt Weisers de politiek-juridische voorgeschiedenis na 1918. Noch in de processen wegens oorlogsmisdaden voor het *Reichsgericht* in Leipzig in 1921, noch voor Belgische rechtbanken, kwam men tot een proportionele berechting van Duitse oorlogsmisdadigers. Hoewel die mislukking twintig jaar later sterk meespeelde in de hoofden van de Belgische juristen en beleidsmakers (p. 31), zou het toch niet voor een Belgische doorbraak zorgen. De grote lijnen van de internationale discussie tijdens WOII zijn genoegzaam bekend: de nieuwe aard van de misdaden die werden begaan, alsook de transnationale aard ervan, noopten tot een internationale rechtshervorming. Dat begon al met nu eindelijk eens te bepalen wat de definitie en het toepassingsgebied waren van een 'oorlogsmisdaad'. Ook bleek het nodig te werken met nieuwe noties zoals 'misdaad tegen de vrede' (door het voeren van een 'war of aggression') en 'misdaden tegen de mensheid'. Ook is genoegzaam bekend dat alle staten huiverig stonden tegenover een al te voortvarende omwenteling van het internationale recht, waarmee ook hun eigen soeverein gebruik van staatsgeweld ingeperkt zou kunnen worden. Sterk gesimplificeerd, lijkt het zo te zijn dat België tussen 1918-1949 beschikte over enkele belangrijke vernieuwingsgezinde magistraten, juristen en diplomaten maar dat de politieke beleidsmakers die de reële macht hanteerden altijd de meest voorzichtige, behoudsgezinde weg kozen.

De verklaring van Moskou (30 oktober 1943) legde het zwaartepunt van de naoorlogse berechting bij de nationale rechtbanken. Tot de landing in Normandië (juni 1944) bleef dit een wat 'academisch' debat waar de Belgen zich met al hun goede inten-

ties gemakkelijk konden verstoppen tussen de grootmachten en internationale organen. Daarom ook kon Marcel de Baer (zie o.m. p. 71-74) – de Belgische vertegenwoordiger bij de *United Nations War Crimes Commission* – enigszins voortvarend een ‘progressieve’ wets hervorming verdedigen, soms tot afgrijzen van Belgische ambtenaren en consulenten. Weisers noemt de vaak vermelde Belgische strafwets hervormingen van december 1942 een gemiste kans, maar dat lijkt me niet correct: de vernieuwing die echt nodig was, lag niet in dit soort juridisch oplapwerk. Eigenlijk moest België gewoon de internationale instrumenten die werden aangereikt, overnemen en via aangepaste wetgeving integreren. Precies dat gebeurde helemaal niet. België tekende bijvoorbeeld wel het cruciale Verdrag van Londen maar zou het nooit ratificeren. Met andere woorden: de internationale rechts vernieuwingen kenden geen toepassing in Belgische wetgeving en drongen niet door in Belgische jurisprudentie. Belangrijke hoofdstukken in het boek zijn de terecht kritische evaluatie van het weinig impactvolle werk van de Belgische Commissie Oorlogsmisdaden en vooral ook de wet van 20 juni 1947 over de bevoegdheid van de militaire rechtbanken in de veroordeling van oorlogsmisdaden. Dit zijn vernieuwende hoofdstukken, door de bredere contextualisering (zoals de voorgeschiedenis van de wet van 1947). De auditor-generaal lanceerde het paradoxale maar creatieve idee om ook niet-Belgen aan te klagen op basis van artikel 118 bis van het Strafwetboek (zogenaamde politieke collaboratie, waaronder dus ook ‘landverraad’). Het Hof van Cassatie zou met een arrest van 4 juli 1949 ook die creatieve uitweg annuleren.

In het tweede deel kijkt de auteur naar de concrete gevolgen van dat (gebrek aan) wetgevend beleid. Ze vermeldt diverse casussen maar toch vooral die van het Belgische proces tegen Otto Siegburg, een Duitse politiebeambte die werkte voor de Brusselse Sipo-SD en actief was geweest in de jacht op ondergedoken Joden. Mede op basis van de bewijslast rond de mishandeling van één aangehouden Jood, kon Siegburg worden veroordeeld voor moord. Bovendien plaatste het vonnis de

moord in de context van de raciale vervolging en uitroeiing, en maakte zo expliciet de band met de notie ‘misdaad tegen de mensheid’. De ‘activistische’ Brusselse Krijgsraad creëerde hier doelbewust een belangrijk juridisch precedent. Het Krijgshof maakte dat snel ongedaan: in beroep werd ‘moord’ gereduceerd tot ‘onvrijwillige doodslag’ en werd de band met de notie ‘misdaad tegen de mensheid’ losgelaten. Als dusdanig illustreert dit proces dat magistraten de bakens van de bestaande wetgeving wel probeerden te verzetten, maar dat hun marges beperkt waren. Als ‘contrapunt’ kijkt Weisers op dezelfde manier naar het parallelle geval van de oorlogsmisdadiger Lambert Namur, die uiteindelijk voor een rechtbank in het Groothertogdom Luxemburg wel een substantiële straf kreeg. Eén groot verschil, bleek de hoeveelheid getuigenverklaringen in het Luxemburgse dossier, dankzij een slimmere en meer proactieve houding van de Luxemburgse onderzoeksrechter.

Weisers presenteert hier belangwekkende geschiedenis. Ze doet dat in een grondig gedocumenteerd verhaal. Ze beheerst ook perfect de juridische finesses. Het tweede deel van dit boek verdient navolging. Zoals Weisers terecht opmerkt, worden de bronnen van het militair gerecht over naoorlogse collaboratie vaak wat oppervlakkig gebruikt als een grabbelton met interessante documenten, zonder dat historici de correcte (juridische) context in rekening brengen. Haar grondige microanalyse – met nauwkeurige aandacht voor alle onderzoeksacties, de verschillende actoren, juridische stappen en procedures – is een voorbeeld. De prijs voor dit alles, is misschien een niet altijd vlotte tekst. Soms is dit boek wel erg een *‘historian’s history’*.

Mijn enig inhoudelijk kritiekpuntje is dat het boek in de eindconclusie wel wat op de vlakke blijft. Door de haarfijne reconstructie wordt precies aangeduid welke actoren op welk moment kansen misten. Maar buiten de rode draad van het ‘conservatief legalisme’ worden achterliggende verklaringen daarvoor niet altijd gegeven. Dat is wat vreemd, omdat precies door het centraal stellen van die langere chronologie Weisers impliciet

suggereert dat er een soort van ‘padafhankelijkheid’ meespeelde. Hoewel Weisers’ persoonlijk afkeuring van de abdicatie van de Belgische regering en beleidsmakers (*“la frilosité dont fit preuve le législateur belge”*, p. 18) vaak doorklinkt in het verhaal, trekt ze die duidelijke stellingname niet door in de eindconclusie. Welk aspect van een specifieke historische erfenis in België woog nu door om te verklaren waarom de Belgische wetgever niet deed wat in de buurlanden blijkbaar wel kon? Het boek leest soms als een kroniek van een aangekondigd falen dat haarfijn uitlegt hoe het misliep maar niet verklaart waarom.

Tot slot: de olifant in de kamer is het boek *‘Gewillig België’* uit 2006. Dit door de Belgische Senaat besteld onderzoek waaraan ik zelf meewerkte, werd gepubliceerd toen Weisers in de eerste fase van haar onderzoek zat. Het onderzoeksproject *‘Gewillig België’* werkte snel en bestreek een groot onderzoekdomein, soms met bronnen die toen voor de rest van de onderzoeksgemeenschap niet toegankelijk waren. Met andere woorden, ik kan me inbeelden dat het gras op een niet geheel orthodoxe manier werd weggemaaid voor de voeten van een jonge doctoraatsonderzoeker. Ik kan enkel maar speculeren dat omwille daarvan, Weisers er grotendeels voor kiest te doen alsof *‘Gewillig België’* niet bestaat. De dialoog

wordt expliciet aangegaan met alle belangrijke namen (vooral Maxime Steinberg, maar ook onder meer Benoît Majerus, Herman Van Goethem, Insa Meinen, Lieven Saerens en Laurence Schram) waarbij Weisers haar vaststellingen als volkomen nieuw presenteert. Hoewel elke doctoraatsonderzoeker dat natuurlijk moet doen, gebiedt de eerlijkheid toch te zeggen dat de centrale conclusie van Weisers bevestigt wat al in *‘Gewillig België’* stond: namelijk dat bepaalde magistraten een bewustzijn hadden van de uniciteit en het gewicht van deze misdaden en hun best deden om via creatief gebruik van de bestaande wetsartikelen te komen tot veroordelingen. Deze stilte rond het onderzoek van 2006 is jammer, vooral ook omdat Weisers geen schrik moet hebben van *‘Gewillig België’*. Dankzij tienjarig micro-onderzoek is haar verhaal exhaustiever, bevat het meer historische voorgeschiedenis en context, is er meer gelaagdheid met aandacht voor verschillende stemmen en actoren en is het bovendien ook allemaal duidelijker te boek gesteld. Met andere woorden: als je echt wil inlezen in dit specifieke thema, kan je beter dit boek lezen dan *‘Gewillig België’*. Besluitend: dit is een zeer intelligent geschreven en gelaagd opgebouwd boek, dat binnen dit thema een standaardwerk is.

Nico Wouters